Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
ANTHONY'EGO MICHAELA COLLINSA
przedstawiona w dniu 16 grudnia 2021 r.[1]

Sprawa C-279/20

Bundesrepublik Deutschland (Łączenie rodziny obejmujące dziecko, które osiągnęło pełnoletniość)
przeciwko
XC,
przy udziale:
Landkreis Cloppenburg

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny, Niemcy)]

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – Prawo do łączenia rodzin – Dyrektywa 2003/86/WE – Artykuł 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) – Prawo uchodźcy do łączenia rodziny obejmującego jego małoletnie dzieci – Dziecko, które nie ukończyło 18 lat w dniu złożenia przez rodzica wniosku o udzielenie azylu, lecz pełnoletnie w dniu udzielenia rodzicowi azylu i zezwolenia na pobyt czasowy jako uchodźcy – Data właściwa dla oceny spełnienia przesłanki małoletniości przez zainteresowaną osobę – Artykuł 16 ust. 1 lit. b) – Kary i zadośćuczynienie – Pojęcie faktycznych „więzi rodzinnych"

I. Wprowadzenie

1. Który moment jest rozstrzygający przy ocenie spełnienia przez dziecko uchodźcy przesłanki małoletniości w celu wykonania prawa do łączenia rodziny przewidzianego w dyrektywie Rady 2003/86/WE z dnia 22 września 2003 r. w sprawie prawa do łączenia rodzin[2]? Jakie wymogi mogą obowiązywać przy ustalaniu istnienia faktycznych więzi rodzinnych w rozumieniu art. 16 ust. 1 lit. b) tej dyrektywy, jeżeli małoletnie dziecko, które zamierza połączyć się z członkiem rodziny rozdzielonej, mieszkało w państwie trzecim i osiągnęło pełnoletniość? W swoim wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym z dnia 23 kwietnia 2020 r., złożonym w sekretariacie Trybunału w dniu 26 czerwca 2020 r., Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny, Niemcy) zwraca się o udzielenie odpowiedzi właśnie na te pytania.

[1] Język oryginału: angielski.
[2] Dz.U. 2003, L 251, s. 12.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

Dyrektywa 2003/86

2. Artykuł 3 ust. 2 dyrektywy 2003/86 stanowi:

„Niniejsza dyrektywa nie ma zastosowania w przypadku, gdy członek rodziny rozdzielonej:

a) ubiega się o uznanie statusu uchodźcy, do którego wniosku jeszcze nie została wydana ostateczna decyzja;

[…]”.

3. Artykuł 4 dyrektywy 2003/86 brzmi:

„1. Państwa członkowskie zezwalają na wjazd i pobyt, na mocy niniejszej dyrektywy i z zastrzeżeniem zgodności z warunkami określonymi w rozdziale IV oraz w art. 16, następujących członków rodziny:

[…]

c) nieletnie [małoletnie] dzieci włącznie z dziećmi przysposobionymi członka rodziny rozdzielonej, w przypadku gdy członek rodziny rozdzielonej sprawuje opiekę, a dzieci pozostają na jego utrzymaniu. Państwa członkowskie mogą zezwolić na łączenie dzieci, nad którymi opiekę sprawują dwie osoby, o ile druga strona sprawująca opiekę wyrazi zgodę;

[…]”.

4. Artykuł 16 dyrektywy 2003/86 ma następujące brzmienie:

„1. Państwa członkowskie mogą odrzucić wniosek o wjazd lub pobyt w celu łączenia rodziny bądź, w odpowiednim przypadku, cofnąć dokument pobytowy członkowi rodziny lub odmówić przedłużenia jego ważności w następujących przypadkach:

[…]

b) jeżeli między członkiem rodziny rozdzielonej a członkiem (członkami) jego rodziny nie istnieją już faktyczne małżeńskie lub rodzinne więzi;

[…]”.

B. Prawo niemieckie

5. Według sądu odsyłającego przesłanki prawa do łączenia rodziny bada się zgodnie z prawem niemieckim przy rozpatrywaniu wniosku o wizę krajową w celu łączenia rodziny składanego przez członka rodziny w placówce konsularnej w państwie trzecim, w którym ten członek rodziny przebywa.

6. Paragraf 6 Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (ustawy o pobycie, pracy i integracji cudzoziemców na terytorium federalnym) z dnia 25 lutego 2008 r.[3], ostatnio zmienionej art. 4b ustawy z dnia 17 lutego 2020 r.[4] (zwanej dalej „AufenthG"), zatytułowany „Wiza", stanowi:

„[…]

3. Na potrzeby pobytu długotrwałego wymagana jest wiza dotycząca terytorium federalnego (wiza krajowa), która jest wydawana przed wjazdem. Wydanie takiej wizy jest regulowane przepisami dotyczącymi zezwolenia na pobyt czasowy, niebieskiej karty UE, karty ICT, zezwolenia na osiedlenie się oraz zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE […]".

7. Paragraf 32 AufenthG, zatytułowany „Dołączenie dzieci", brzmi:

„1. Małoletniemu dziecku cudzoziemca, które jest stanu wolnego, wydaje się zezwolenie na pobyt czasowy, jeżeli oboje rodzice lub rodzic wyłącznie uprawniony do sprawowania pieczy posiadają jeden z następujących dokumentów pobytowych:

1) […]

2) zezwolenie na pobyt czasowy w rozumieniu § 25 ust. 1 lub § 25 ust. 2 zdanie pierwsze wariant pierwszy,

[…]".

8. Paragraf 25 AufenthG, zatytułowany „Pobyt ze względów humanitarnych", ma następujące brzmienie:

„1. […]

2. Cudzoziemcowi udziela się zezwolenia na pobyt czasowy, jeżeli Bundesamt für Migration und Flüchtlinge [federalny urząd ds. migracji i uchodźców] nadał mu status uchodźcy w rozumieniu § 3 ust. 1 Asylgesetz (ustawy o prawie azylu) lub przyznał ochronę uzupełniającą w rozumieniu § 4 ust. 1 ustawy o prawie azylu […]".

III. Okoliczności faktyczne postępowania głównego i pytania prejudycjalne

9. Urodzona w dniu 1 stycznia 1999 r. XC (zwana dalej również „skarżącą") jest obywatelką Syrii. Od kilku lat mieszka w Turcji.

10. Jej matka nie żyje. Jej ojciec przybył w 2015 r. do Niemiec i złożył w kwietniu 2016 r. formalny wniosek o udzielenie azylu. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (federalny urząd ds. migracji i uchodźców, Niemcy) nadał mu status uchodźcy w lipcu 2017 r. We wrześniu tego samego roku Landkreis Cloppenburg (powiat Cloppenburg, Niemcy) udzielił ojcu skarżącej zezwolenia na pobyt czasowy na okres trzech lat zgodnie z § 25 ust. 2 AufenthG.

[3] BGBl. 2008 I, s. 162.

[4] BGBl. 2020 I, s. 166.

11. W dniu 10 sierpnia 2017 r. skarżąca złożyła w konsulacie generalnym Republiki Federalnej Niemiec w Stambule, Turcja (zwanym dalej „konsulatem generalnym"), wniosek o wizę krajową w celu łączenia rodzin, z zamiarem dołączenia do ojca mieszkającego w Niemczech. Konsulat generalny oddalił ostatecznie jej wniosek decyzją z dnia 11 grudnia 2017 r. wydaną w związku z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy. Konsulat generalny uznał, że przesłanki, o których mowa w § 32 AufenthG, nie zostały spełnione, ponieważ skarżąca jest pełnoletnia. Ponadto w chwili osiągnięcia przez nią pełnoletniości jej ojciec nie uzyskał jeszcze zezwolenia na pobyt czasowy jako uchodźca. Konsulat generalny uważa, że choć w drodze decyzji uznaniowej wydawanej na podstawie § 36 ust. 2 AufenthG można zezwolić, w razie zaistnienia nadzwyczajnych trudności, na dołączenie do rodziny pełnoletnich dzieci, to takie nadzwyczajne trudności nie zaistniały w niniejszej sprawie, ponieważ nic nie wskazuje na to, iż skarżąca nie może prowadzić w Turcji samodzielnego życia.

12. Wyrokiem z dnia 12 marca 2019 r. Verwaltungsgericht (sąd administracyjny, Niemcy) zobowiązał Bundesrepublik Deutschland (Republikę Federalną Niemiec) (zwaną dalej „drugą stroną postępowania w pierwszej instancji") do wydania skarżącej wizy w celu łączenia rodziny.

13. Zdaniem Verwaltungsgericht (sądu administracyjnego) skarżącą należy uznać za osobę małoletnią w rozumieniu § 32 ust. 1 AufenthG interpretowanego w świetle prawa Unii. Według tego sądu momentem rozstrzygającym przy ocenie spełnienia przesłanki małoletniości nie jest moment złożenia przez skarżącą wniosku o wydanie wizy w celu łączenia rodziny, lecz moment złożenia przez jej ojca wniosku o udzielenie azylu. Uznał on, że wyrok Trybunału z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S[5], miał zastosowanie do stanu faktycznego odwrotnego niż przedstawiony mu stan faktyczny dotyczący dołączenia dziecka do rodzica będącego uchodźcą. Verwaltungsgericht (sąd administracyjny) zinterpretował w świetle tego wyroku art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. b) dyrektywy 2003/86 w ten sposób, że dziecko członka rodziny rozdzielonej należy uznać za małoletnie, jeżeli było małoletnie w chwili złożenia przez członka rodziny rozdzielonej wniosku o udzielenie azylu. Stwierdził on również, że uznanie statusu uchodźcy jest aktem deklaratoryjnym. Gdyby spełnienie przesłanki małoletniości na potrzeby stosowania art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. b) dyrektywy 2003/86 oceniano według stanu na dzień złożenia wniosku o wizę, to podważono by skuteczność (effet utile) prawa do łączenia rodziny i naruszono by zasady pewności prawa i równego traktowania. Verwaltungsgericht (sąd administracyjny) zauważył również, że skarżąca złożyła wniosek o wizę w terminie trzech miesięcy od nadania statusu uchodźcy członkowi rodziny rozdzielonej, jak wymaga tego Trybunał w wyroku A i S.

14. W skardze rewizyjnej wniesionej do sądu odsyłającego druga strona postępowania w pierwszej instancji utrzymuje, że Verwaltungsgericht (sąd administracyjny) w błędny sposób określił, który moment jest rozstrzygający przy ocenie spełnienia przesłanki małoletniości na potrzeby stosowania § 32 ust. 1 AufenthG. W świetle orzecznictwa krajowego tym momentem rozstrzygającym jest moment złożenia wniosku o wizę w celu łączenia rodziny. Druga strona postępowania w pierwszej instancji podnosi, że wyrok A i S dotyczył innych okoliczności i innej podstawy prawnej zawartej w dyrektywie 2003/86. Ponadto druga strona postępowania w pierwszej instancji twierdzi, że zawarte w wyroku A i S rozważania w przedmiocie art. 2 lit. f) dyrektywy 2003/86 nie mają zastosowania do art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. b) owej dyrektywy, ponieważ ten drugi przepis wyraźnie odsyła do prawa państw członkowskich.

[5] C-550/16, EU:C:2018:248; zwany dalej także „wyrokiem A i S".

15. Zdaniem Bundesverwaltungsgericht (federalnego sądu administracyjnego) zgodnie z prawem krajowym skarżąca nie ma prawa do wizy wydawanej w związku z łączeniem rodzin w celu dołączenia do ojca[6]. Aby uzyskać taką wizę, musi ona wykazać, że może się powołać bezpośrednio na art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86. W rezultacie sąd odsyłający zastanawia się, czy wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy 2003/86 należy dokonywać w świetle wyroku A i S, który wydano na podstawie art. 2 lit. f) dyrektywy 2003/86 w związku z jej art. 10 ust. 3 lit. a). W szczególności zmierza on do ustalenia, czy – w świetle owego wyroku – na potrzeby łączenia rodzin, w przypadku dołączania do osoby, której nadano status uchodźcy, dziecko jest małoletnie, o ile było ono małoletnie w chwili, w której uchodźca złożył wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej. Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny) nie ma pewności co do tego, czy dla rozstrzygnięcia zawartego w wyroku A i S decydującym elementem była szczególna ochrona przyznawana małoletnim bez opieki[7], czy też uprzywilejowane traktowanie wszystkich uchodźców zgodnie z motywem 8 dyrektywy 2003/86, oraz – co z tego wynika – czy wnioski, do jakich Trybunał doszedł w tym wyroku, mają zastosowanie w przypadku dołączania dzieci do pełnoletniego uchodźcy.

16. Jeśli chodzi o pytanie drugie, sąd odsyłający zwraca się o wyjaśnienie, jak należy rozumieć faktyczne więzi rodzinne na potrzeby stosowania art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86. Czysto formalne więzi małżeńskie lub rodzinne mogą same w sobie nie być wystarczające, aby uzasadnić prawo do łączenia rodziny, ponieważ wniosek o dołączenie do członka rodziny musi zmierzać do tego, aby w państwie członkowskim, w którym przebywa członek rodziny rozdzielonej, podjąć faktyczne życie małżeńskie lub – tak jak ma to miejsce w niniejszym przypadku – życie rodzinne. W szczególności zwrócono się o doprecyzowanie, z jaką intensywnością należy badać, przed wydaniem pierwszego rozstrzygnięcia w sprawie łączenia rodziny, zamiar ustanowienia faktycznych więzi rodzinnych, oraz czy odgrywa przy tym jakąś rolę okoliczność, że dziecko osiągnęło już pełnoletniość. Sąd odsyłający zauważa, że – w przypadku, gdy małoletnie dziecko dołącza do rodzica będącego członkiem rodziny rozdzielonej – co do zasady wychodzi się z założenia, bez wymagania dodatkowych informacji i dokonywania dalszych ustaleń, iż celem takiego dołączenia jest (ponowne) podjęcie faktycznego życia rodzinnego w państwie członkowskim. Zastanawia się on więc, czy taki „automatyzm" dotyczy również dzieci, które w chwili wydawania rozstrzygnięcia w sprawie wniosku o łączenie rodziny są już pełnoletnie, lecz które – ze względu na przyjęcie wcześniejszego momentu przy ocenie spełnienia przesłanki małoletniości – są jeszcze objęte zakresem stosowania art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. b)–d) dyrektywy 2003/86.

6 Sąd odsyłający wskazuje, że – zgodnie z jego utrwalonym orzecznictwem dotyczącym § 32 AufenthG – dziecko nie musi już, co prawda, być małoletnie w chwili wydania wizy w celu łączenia rodziny, ale musi być jeszcze małoletnie w chwili składania wniosku o jej wydanie. Ponadto musi być ono małoletnie również w chwili, w której rodzicowi udzielono zezwolenia na pobyt czasowy uprawniającego do łączenia rodziny (w niniejszej sprawie jest to zezwolenie na pobyt czasowy dla osoby, której nadano status uchodźcy: § 32 ust. 1 pkt 2 AufenthG w związku z § 25 ust. 2 zdanie pierwsze wariant pierwszy AufenthG). Sąd odsyłający wskazał, że „§ 32 ust. 1 AufenthG reguluje nie tylko dołączanie dzieci do osób, którym przyznano status uchodźcy, ale również dołączanie dzieci do wszystkich innych cudzoziemców uprawnionych do pobytu w Niemczech; wyłączono jedynie dołączanie dzieci do osób objętych ochroną uzupełniającą. Ponieważ przesłanka bycia »małoletnim dzieckiem stanu wolnego« dotyczy w równym stopniu wszystkich wariantów dołączania dzieci do rodziny wymienionych poniżej w punktach 1–7, rozstrzygający dla oceny spełnienia przesłanki małoletniości moment można w świetle obowiązujących przepisów prawa krajowego określić wyłącznie jednolicie. Jako jednolity moment odpowiedni dla wszystkich grup spraw w grę wchodzi jednak tylko moment złożenia wniosku o wizę w celu łączenia rodziny".

7 Sąd odsyłający jest zdania, że Trybunał mógł uzupełniająco uwzględnić ten element.

17. W tych okolicznościach Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy [art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86] należy interpretować w ten sposób, że dziecko członka rodziny rozdzielonej, któremu nadano status uchodźcy, jest małoletnie w rozumieniu tego przepisu również wtedy, gdy było małoletnie w momencie złożenia przez członka rodziny rozdzielonej wniosku o udzielenie azylu, ale uzyskało już pełnoletniość przed nadaniem temu członkowi statusu uchodźcy i złożeniem wniosku o łączenie rodziny?

2) W przypadku udzielenia na pytanie pierwsze odpowiedzi twierdzącej:

Jakie wymogi muszą w takim przypadku spełniać faktyczne więzi rodzinne w rozumieniu art. 16 ust. 1 lit. b) [dyrektywy 2003/86]?

a) Czy wystarczy w tym celu stosunek prawny łączący dziecko i rodzica, czy też wymagane jest również rzeczywiste prowadzenie życia rodzinnego?

b) Jeżeli wymagane jest również rzeczywiste prowadzenie życia rodzinnego: Jaka intensywność jest w tym celu wymagana? Czy wystarczą na przykład okazjonalne lub regularne odwiedziny, czy konieczne jest mieszkanie razem we wspólnym gospodarstwie domowym, czy też ponadto tworzenie wspierającej się wzajemnie wspólnoty, której członkowie są na siebie zdani?

c) Czy dołączenie dziecka, które uzyskało tymczasem pełnoletniość, znajduje się jeszcze w państwie trzecim i złożyło wniosek o dołączenie do rodzica, któremu nadano status uchodźcy, wymaga prognozy, zgodnie z którą po wjeździe wskazane osoby (ponownie) podejmą w państwie członkowskim życie rodzinne w sposób wymagany w świetle pytania drugiego lit. b)?”.

IV. Postępowanie przed Trybunałem

18. Uwagi na piśmie zostały przedstawione przez rząd włoski oraz przez Komisję.

19. W następstwie postanowienia prezesa Trybunału z dnia 3 sierpnia 2020 r. do sądu odsyłającego zwrócono się o wskazanie, czy w świetle wyroku z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko)[8], pragnie on podtrzymać swój wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Postanowieniem z dnia 8 września 2020 r. sąd odsyłający potwierdził wolę podtrzymania swojego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, ponieważ uznał, że we wspomnianym wyroku nie udzielono wystarczających odpowiedzi na pytania zadane w niniejszej sprawie.

20. Sąd odsyłający uważa, że choć w wyroku État belge wskazano w szczególności, iż art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 należy interpretować w ten sposób, że datą, którą należy przyjąć w celu ustalenia, czy niepozostający w związku małżeńskim obywatel państwa trzeciego lub uchodźca jest małoletnim dzieckiem, jest data złożenia wniosku o zezwolenie na wjazd i pobyt do celów łączenia rodziny w odniesieniu do małoletnich dzieci, a nie data rozstrzygnięcia tego wniosku przez właściwe organy tego państwa członkowskiego, to jednak nie określono w nim,

[8] C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577; zwanego dalej także „wyrokiem État belge”.

czy Trybunał uznał, iż można się odnieść do daty wcześniejszej, mianowicie do daty złożenia wniosku o udzielenie azylu, ponieważ ta kwestia nie była decydująca dla rozstrzygnięcia owej sprawy. We wcześniejszym wyroku A i S Trybunał stwierdził, że datą rozstrzygającą przy ocenie spełnienia przesłanki małoletniości dla celów łączenia rodziny nie jest data złożenia wniosku o wjazd i pobyt, lecz data złożenia wniosku o udzielenie azylu przez małoletniego bez opieki. Ponadto Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny) wskazał, że w wyroku État belge nie udzielono odpowiedzi na pytanie drugie skierowane w rozpatrywanym odesłaniu prejudycjalnym.

21. Zgodnie z art. 61 § 1 regulaminu postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej Trybunał, postanowieniem z dnia 11 maja 2021 r., wezwał rząd niemiecki do wskazania na piśmie, jakie znaczenie ma wyrok A i S dla udzielenia odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne. Rząd niemiecki odpowiedział na to pytanie pismem złożonym w sekretariacie Trybunału w dniu 21 czerwca 2021 r.

22. Zdaniem rządu niemieckiego z utrwalonego orzecznictwa sądu odsyłającego wynika, że datą właściwą dla oceny spełnienia przesłanki małoletniości przez dziecko jest data złożenia wniosku o wydanie wizy. Rozwiązanie przyjęte przez Trybunał w wyroku État belge jest zatem takie samo jak rozwiązanie przewidziane w prawie niemieckim. Ponadto przesłanka małoletniości musi być spełniona w momencie uzyskania przez rodzica zezwolenia na pobyt uprawniającego do łączenia rodziny. Rząd niemiecki zauważa jednak, że w wyroku A i S Trybunał stwierdził, iż spełnienie przesłanki małoletniości należy oceniać w momencie złożenia wniosku o udzielenie azylu. Okoliczność, że dzieci osiągnęły pełnoletniość w późniejszym terminie – nawet jeszcze przed złożeniem wniosku o wydanie wizy – jest co do zasady pozbawiona znaczenia. W związku z tym rząd niemiecki podziela stanowisko sądu odsyłającego, zgodnie z którym w świetle wyroków A i S oraz État belge nie ma pewności co do tego, jakiej odpowiedzi należy udzielić na pytanie pierwsze.

V. W przedmiocie pytań prejudycjalnych

A. W przedmiocie pytania pierwszego

23. Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86[9] należy interpretować w ten sposób, że datą rozstrzygającą przy ocenie, czy dziecko członka rodziny rozdzielonej, któremu nadano status uchodźcy, jest małoletnim dzieckiem w rozumieniu tego przepisu, jest data złożenia przez członka rodziny

[9] Choć w pytaniu pierwszym jest mowa o art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86, to Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny) odniósł się w tym kontekście do art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. b) owej dyrektywy. W związku z pytaniem drugim powołał się on także na art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. b)–d) tej dyrektywy. Niemniej jednak, z powodów przytoczonych poniżej, w mojej odpowiedzi na pytanie pierwsze ograniczę się do art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86. Z racji faktu, że matka XC nie żyje, ten przepis wydaje się być właściwy. Ponadto uważam, że niezależnie od tego, która z liter od b) do d) zawartych w art. 4 ust. 1 akapit pierwszy dyrektywy 2003/86 znajduje zastosowanie do okoliczności faktycznych, moja odpowiedź na pytanie pierwsze dotyczące momentu rozstrzygającego będzie identyczna, ponieważ we wszystkich tych literach jest mowa o „małoletnich dzieciach". W tym kontekście odsyłam do motywu 9 dyrektywy 2003/86, który przewiduje, że „[ł]ączenie rodziny powinno mieć zastosowanie w każdym przypadku do członków podstawowej rodziny, czyli małżonka i nieletnich [małoletnich] dzieci".

rozdzielonej [10] wniosku o udzielenie azylu [11], niezależnie od tego, czy owo dziecko osiągnęło następnie pełnoletniość przed nadaniem członkowi rodziny rozdzielonej statusu uchodźcy oraz przed złożeniem wniosku o łączenie rodziny.

1. Uwagi wstępne

24. W art. 1 dyrektywy 2003/86 wskazano, że jej celem jest określenie warunków wykonania prawa do łączenia rodziny przez obywateli państwa trzeciego zamieszkujących legalnie na terytorium państw członkowskich.

25. Z motywu 2 dyrektywy 2003/86 wynika, że środki dotyczące łączenia rodziny powinny zostać przyjęte zgodnie z obowiązkiem ochrony rodziny i poszanowania życia rodzinnego zawartym w wielu instrumentach prawa międzynarodowego. Co więcej, z utrwalonego orzecznictwa wynika, że dyrektywę 2003/86 należy interpretować i stosować w świetle art. 7 oraz art. 24 ust. 2 i 3 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą"). Wynika to również z brzmienia motywu 2 i art. 5 ust. 5 tej dyrektywy, nakazujących państwom członkowskim rozpatrywanie wniosków o łączenie rodziny w interesie dzieci, których one dotyczą, oraz w trosce o sprzyjanie życiu rodzinnemu. Trybunał podkreślił, że art. 24 ust. 2 karty wymaga, aby we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, w szczególności działaniach podejmowanych przez państwa członkowskie w ramach stosowania dyrektywy 2003/86, nadrzędne znaczenie miał najlepszy interes dziecka [12].

26. Z utrwalonego orzecznictwa wynika też, że art. 4 ust. 1 dyrektywy 2003/86 nakłada na państwa członkowskie konkretne zobowiązania pozytywne, którym odpowiadają jasno określone prawa podmiotowe, ponieważ nakazuje on państwom członkowskim, w sytuacjach określonych w tej dyrektywie, zezwolić na łączenie rodzin w odniesieniu do określonych członków rodziny rozdzielonej, nie dopuszczając możliwości skorzystania w tym względzie z uprawnień dyskrecjonalnych [13].

27. W związku z tym art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86, którego dotyczy rozpatrywany wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, stanowi w szczególności, że państwa członkowskie zezwalają na wjazd i pobyt małoletnich dzieci członka rodziny rozdzielonej, w przypadku gdy członek rodziny rozdzielonej sprawuje opiekę, a dzieci pozostają na jego utrzymaniu, z zastrzeżeniem zgodności z warunkami określonymi w rozdziale IV dyrektywy 2003/86, w którym przewidziano szereg wymagań odnoszących się do wykonania prawa do łączenia rodziny [14], oraz w jej art. 16. Zgodnie z art. 4 ust. 1 akapit drugi dyrektywy 2003/86 małoletnie dzieci muszą się znajdować poniżej granicy wieku pełnoletniości określonej w prawodawstwie danego państwa członkowskiego i nie mogą pozostawać w związku małżeńskim.

[10] Którym w tym przypadku jest jego rodzic.

[11] Można zauważyć, że w pytaniu pierwszym nie ma mowy ani o zezwoleniu na pobyt czasowy na okres trzech lat, które zostało udzielone (we wrześniu 2017 r.) ojcu XC zgodnie z § 25 ust. 2 AufenthG, ani o wymogach nakładanych przez ten przepis i przez § 32 ust. 1 AufenthG. Być może wynika to z faktu, że XC wystąpiła o łączenie rodziny w odniesieniu do swojego ojca przed udzieleniem tego zezwolenia (w dniu 10 sierpnia 2017 r.), jak również z krótkich ram czasowych, w jakich zamknął się ciąg istotnych zdarzeń.

[12] Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 35, 36 i przytoczone tam orzecznictwo).

[13] Wyroki: z dnia 27 czerwca 2006 r., Parlament/Rada (C-540/03, EU:C:2006:429, pkt 60); z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 26).

[14] Wymogi te nie są przedmiotem rozpatrywanego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

28. W wyroku État belge Trybunał orzekł, że w art. 4 ust. 1 akapit drugi dyrektywy 2003/86 ani nie określono momentu, do którego należy się odnieść w celu oceny, czy spełniona jest przesłanka małoletniości, ani nie odesłano do prawa państw członkowskich. W związku z tym art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 należy nadać w całej Unii autonomiczną i jednolitą wykładnię. Państwa członkowskie nie mają swobody przy określaniu, który moment jest rozstrzygający przy dokonywaniu oceny wieku wnioskodawcy do celów stosowania tego przepisu [15].

29. We wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wyjaśniono, że o ile zgodnie z prawem niemieckim dziecko nie musi już być małoletnie w chwili wydawania rozstrzygnięcia w sprawie wniosku o łączenie rodziny, o tyle musi ono być małoletnie w chwili składania wniosku o wydanie wizy w celu łączenia rodziny oraz w chwili udzielenia rodzicowi zezwolenia na pobyt, z którego wypływa prawo do łączenia rodziny.

30. W myśl prawa niemieckiego XC powinna była być więc osobą małoletnią w dniu 10 sierpnia 2017 r., kiedy to złożyła w konsulacie generalnym wniosek o wydanie wizy, a także we wrześniu 2017 r., kiedy to jej ojciec uzyskał zezwolenie na pobyt na podstawie § 25 ust. 2 AufenthG. Zważywszy, że XC urodziła się w dniu 1 stycznia 1999 r., nie była ona osobą małoletnią w żadnym z tych momentów. XC była natomiast osobą małoletnią, gdy jej ojciec złożył w kwietniu 2016 r. formalny wniosek o udzielenie azylu. Sprawę w postępowaniu przed sądem odsyłającym jest ona w stanie przesądzić na swoją korzyść wyłącznie wówczas, gdy może się powołać na art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 w taki sposób, aby datą, do której należy się odnieść w celu oceny, czy w jej przypadku spełniona jest przesłanka małoletniości, była data złożenia przez jej ojca wniosku o udzielenie azylu.

31. W owym postępowaniu podniesiono zatem kwestię tego, czy spełnienie przesłanki małoletniości przez dziecko osoby ubiegającej się o azyl, której nadano następnie status uchodźcy, należy rozstrzygać na podstawie art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86.

32. Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, należy najpierw przeanalizować odpowiednie ustalenia poczynione w wyrokach A i S i État belge, do których w znacznej mierze odwołuje się sąd odsyłający. Z przedłożonych Trybunałowi uwag na piśmie oraz odpowiedzi na pytania wynika, że istnieje przekonanie, iż owe wyroki w najlepszym razie dotyczą odmiennych okoliczności faktycznych lub przepisów, a tym samym prowadzą do przyjęcia odmiennych rozstrzygnięć prawnych, lub – w najgorszym razie – są ze sobą niespójne.

2. Wyrok A i S

33. Córka A i S przybyła, jako osoba małoletnia pozbawiona opieki, do Niderlandów, gdzie złożyła wniosek o azyl. W momencie udzielenia jej zezwolenia na pobyt z tytułu azylu była już osobą pełnoletnią. W terminie dwóch miesięcy od uzyskania azylu złożyła ona wniosek o udzielenie zezwoleń na pobyt czasowy dla jej rodziców, a także dla jej trzech małoletnich braci w celu łączenia rodziny. Władze niderlandzkie oddaliły jej wniosek o łączenie rodziny ze względu na to, że w momencie jego złożenia nie była ona osobą małoletnią.

[15] W gestii państw członkowskich pozostaje natomiast określenie wieku ustawowej pełnoletniości. Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 29).

34. Sąd odsyłający w tej sprawie zwrócił się o dokonanie wykładni art. 2 lit. f) dyrektywy 2003/86[16], w którym to przepisie zdefiniowano pojęcie „osoby małoletniej pozbawionej opieki" użyte w art. 10 ust. 3 lit. a) owej dyrektywy. Artykuł 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 stanowi w istocie, że jeżeli uchodźca jest „osobą małoletnią pozbawioną opieki", to państwa członkowskie zezwalają na wjazd i pobyt do celów łączenia rodziny w przypadku wstępnych pierwszego stopnia w prostej linii bez możliwości stosowania warunków określonych w art. 4 ust. 2 lit. a) tej dyrektywy. Do Trybunału zwrócono się zasadniczo z pytaniem, czy art. 2 lit. f) dyrektywy 2003/86 należy interpretować w ten sposób, że jako osobę małoletnią w rozumieniu tego przepisu należy zakwalifikować obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, który nie ukończył 18 lat w dniu wjazdu na terytorium państwa członkowskiego i w dniu złożenia przez niego wniosku o udzielenie azylu w tym państwie, lecz który w toku procedury azylowej osiągnął pełnoletniość i otrzymał następnie status uchodźcy, z mocą wsteczną od dnia złożenia wniosku.

35. Trybunał udzielił na to pytanie odpowiedzi twierdzącej.

36. Stwierdziwszy najpierw, że ani art. 2 lit. f), ani art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 nie odsyła do prawa krajowego, co oznacza, iż tym przepisom należy nadać autonomiczną i jednolitą wykładnię w całej Unii, Trybunał orzekł, że w art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 nałożono na państwa członkowskie określony pozytywny obowiązek, któremu odpowiada jasno określone prawo. W przepisie tym nałożono na nie obowiązek, na wypadek gdyby zaistniała wskazana w nim sytuacja, zezwolenia na łączenie rodziny w odniesieniu do wstępnych pierwszego stopnia w prostej linii członka rodziny rozdzielonej – nie przyznając państwom członkowskim w tym względzie zakresu uznania[17]. Ponadto Trybunał zauważył, że dyrektywa 2003/86 realizuje nie tylko, w sposób ogólny, cel polegający na wspieraniu łączenia rodziny i przyznaniu ochrony obywatelom państwa trzeciego, w szczególności małoletnim, lecz także jej art. 10 ust. 3 lit. a) ma w szczególności na celu zapewnienie wzmocnionej ochrony tym z uchodźców, którzy posiadają status małoletnich bez opieki[18]. O ile w dyrektywie 2003/86 nie określono wyraźnie momentu, w którym uchodźca powinien być małoletni, aby skorzystać ze wskazanego w jej art. 10 ust. 3 lit. a) prawa do łączenia rodziny, o tyle Trybunał orzekł, że z celu tego przepisu i z faktu, iż nie zawiera on żadnego odesłania do prawa krajowego, wynika, że kwestia ta nie może być pozostawiona do ustalenia każdemu z państw członkowskich[19].

37. Potwierdziwszy, że możliwość złożenia przez osobę ubiegającą się o azyl wniosku o łączenie rodziny na podstawie dyrektywy 2003/86 jest uzależniona, zgodnie z jej art. 3 ust. 2 lit. a), od przesłanki, aby w przedmiocie wniosku takiej osoby o udzielenie azylu wydano już ostateczną pozytywną decyzję[20], Trybunał wskazał, że uznanie statusu uchodźcy jest aktem deklaratoryjnym[21] oraz że każdemu obywatelowi państwa trzeciego lub każdemu bezpaństwowcowi, który ubiega się o udzielenie ochrony międzynarodowej i spełnia materialnoprawne przesłanki określone w rozdziale III dyrektywy 2011/95, przysługuje

[16] Zgodnie z art. 2 lit. f) dyrektywy 2003/86 „osoba nieletnia [małoletnia] pozbawiona opieki" do celów tej dyrektywy „oznacza obywateli państwa trzeciego lub bezpaństwowców poniżej osiemnastego roku życia, którzy przybywają na terytorium państw członkowskich bez opieki osoby dorosłej odpowiedzialnej zgodnie z prawem lub zwyczajowo, oraz o ile nie są skutecznie objęte opieką takiej osoby, bądź też osoby nieletnie [małoletnie], które są pozostawione bez opieki po wjeździe na terytorium państw członkowskich".

[17] Wyrok z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248, pkt 43).

[18] Ibidem, pkt 44.

[19] Ibidem, pkt 45.

[20] W wyroku z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248, pkt 51, 52), Trybunał uznał, że przesłankę ustanowioną w art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2003/86 można łatwo wytłumaczyć okolicznością, iż przed przyjęciem ostatecznej decyzji o uznaniu statusu uchodźcy niemożliwe jest ustalenie z pewnością, czy zainteresowany spełnia przesłanki nadania mu statusu uchodźcy.

[21] W myśl dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (Dz.U. 2011, L 337, s. 9).

podmiotowe prawo ubiegania się o status uchodźcy przed przyjęciem jakiejkolwiek formalnej decyzji. Trybunał uznał zatem w szczególności, że uzależnienie wskazanego w art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 prawa do łączenia rodziny od momentu, w którym właściwy organ krajowy przyjmie formalną decyzję przyznającą status uchodźcy danej osobie i, w konsekwencji, od szybkości, z jaką rozpatruje on wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, podważałoby skuteczność (effet utile) tego przepisu. Byłoby to niezgodne nie tylko z celem tej dyrektywy, jakim jest wspieranie łączenia rodziny i przyznanie w tym względzie szczególnej ochrony uchodźcom, w szczególności małoletnim bez opieki, lecz także z zasadami równego traktowania i pewności prawa [22].

38. Z kolei, zdaniem Trybunału, przyjęcie daty złożenia przez córkę A i S wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej jako punktu odniesienia przy ocenie wieku uchodźcy do celów stosowania art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 umożliwia zapewnienie identycznego i przewidywalnego traktowania wszystkich wnioskodawców znajdujących się w takiej samej sytuacji pod względem chronologicznym, gwarantując, iż powodzenie wniosku o łączenie rodziny będzie zasadniczo zależeć od okoliczności związanych z wnioskodawcą, a nie z administracją, takich jak czas potrzebny na rozpatrzenie takich wniosków [23]. Trybunał orzekł zatem, że w takiej sytuacji wniosek o łączenie rodziny sformułowany na podstawie art. 10 ust. 3 lit. a) owej dyrektywy powinien, co do zasady, zostać złożony w terminie trzech miesięcy od dnia, w którym dany małoletni uzyskał status uchodźcy [24].

3. Wyrok État belge

39. W pkt 47 wyroku État belge, który tyczył się spełnienia przesłanki małoletniości przez dzieci uchodźcy, Trybunał dokonał w szczególności wykładni art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86, czyli przepisu, którego dotyczy pytanie pierwsze sądu odsyłającego.

40. W owej sprawie Trybunał orzekł, że datą, do której należy się odnieść w celu ustalenia, czy obywatel państwa trzeciego lub uchodźca niepozostający w związku małżeńskim jest małoletnim dzieckiem, jest data złożenia wniosku o zezwolenie na wjazd i pobyt do celów łączenia rodzin w odniesieniu do małoletnich dzieci, a nie data rozstrzygnięcia takiego wniosku. Zdaniem Trybunału niezgodne z celami dyrektywy 2003/86 oraz z wymogami wynikającymi z art. 7 i art. 24 ust. 2 karty byłoby przyjęcie daty, w której właściwy organ państwa członkowskiego rozstrzyga w przedmiocie wniosku o zezwolenie na wjazd i pobyt na terytorium tego państwa do celów łączenia rodzin, w celu określenia wieku wnioskodawcy na potrzeby stosowania art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86. Gdyby było inaczej, to właściwe organy i sądy krajowe

[22] Wyrok z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248, pkt 53–55). Trybunał zauważył, że dwaj małoletni uchodźcy bez opieki w tym samym wieku, którzy wnieśli w tym samym momencie wniosek o łączenie rodziny, mogliby być traktowani odmiennie ze względu na czas rozpatrywania ich odpowiednich wniosków. Z uwagi na fakt, że czas trwania procedury azylowej może być znaczny, uzależnienie prawa do łączenia rodziny od momentu, w którym zamknięto tę procedurę, mogłoby pozbawić znaczną część uchodźców, którzy wnieśli wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej jako małoletni pozbawieni opieki, możliwości skorzystania z tego prawa i z ochrony, jaką przyznano im w art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86. Co więcej, organy krajowe mogłyby nie być zachęcane do priorytetowego rozpatrywania wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej składanych przez małoletnich bez opieki, co stałoby na przeszkodzie realizacji celu zamierzonego zarówno w tej dyrektywie, jak i w dyrektywie 2011/95, a polegającego na zapewnieniu, aby zgodnie z art. 24 ust. 2 karty faktycznie uwzględniano najlepszy interes dziecka przy stosowaniu tych dyrektyw w państwach członkowskich. Wyrok z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248, pkt 56–58). W pkt 59 tego wyroku Trybunał zauważył, że uzależnienie wskazanego w art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 prawa do łączenia rodziny od momentu, w którym właściwy organ krajowy przyjmie formalną decyzję nadającą status uchodźcy danej osobie, „[…] [skutkowałoby] brakiem możliwości przewidzenia przez małoletniego pozbawionego opieki, który złożył wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej, czy będzie on mógł skorzystać z prawa do łączenia rodziny przysługującego mu w odniesieniu do rodziców – co mogłoby szkodzić pewności prawa”.

[23] Wyrok z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248, pkt 60).

[24] Wyrok z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248, pkt 61). W tym względzie Trybunał oparł się przez analogię na trzymiesięcznym terminie, o którym mowa w art. 12 ust. 1 akapit trzeci dyrektywy 2003/86.

nie byłyby zachęcane do priorytetowego rozpatrywania spraw małoletnich z pilnością konieczną do uwzględnienia ich podatności na zagrożenia, co mogłoby zagrażać samym prawom tych małoletnich do łączenia rodziny [25].

41. Z powyższego wynika, że Trybunał nie zaakceptował, by prawo do łączenia rodzin w odniesieniu do małoletnich dzieci obywateli państw trzecich lub uchodźców mogło być negowane lub osłabiane ze względu na upływ czasu między złożeniem wniosku w sprawie łączenia rodziny a wydaniem przez właściwy organ lub sąd krajowy rozstrzygnięcia w jego przedmiocie [26].

4. Analiza i zastosowanie orzecznictwa do stanu faktycznego w postępowaniu głównym

42. Zarówno z wyroku A i S, jak i z wyroku État belge jasno wynika, że Trybunał konsekwentnie dba o to, aby prawo do łączenia rodzin w odniesieniu do małoletnich dzieci nie mogło być osłabiane wskutek upływu czasu potrzebnego na rozstrzygnięcie wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej lub wniosków o łączenie rodziny. Dodatkowo w wyroku A i S Trybunał podkreślił, że decyzja o uznaniu statusu uchodźcy ma charakter deklaratoryjny, jak również zapewnił – niezależnie od brzmienia art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2003/86 – ochronę prawa do łączenia rodziny przysługującego osobom ubiegającym się o azyl, którym następnie nadano status uchodźcy.

43. W owych wyrokach wskazuje się jednak dwa odmienne momenty, w których należy ocenić spełnienie przesłanki małoletniości. W myśl wyroku A i S spełnienie przesłanki małoletniości należy oceniać na dzień złożenia przez członka rodziny rozdzielonej wniosku o udzielenie azylu, podczas gdy w wyroku État belge za właściwy uznano dzień złożenia wniosku o łączenie rodziny.

44. W swoich uwagach na piśmie rząd włoski próbuje odróżnić okoliczności faktyczne, które doprowadziły do wydania wyroku A i S, od okoliczności faktycznych w postępowaniu głównym. Kładzie on duży nacisk na fakt, że tamta sprawa dotyczyła uchodźcy będącego małoletnim bez opieki oraz uprzywilejowanego traktowania takich osób na podstawie art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86. Rząd ten uważa zatem, że wyrok A i S nie znajduje zastosowania do okoliczności faktycznych w postępowaniu głównym, natomiast wyrok État belge znajduje takie zastosowanie. Sąd odsyłający i rząd niemiecki przyjmują bardziej zniuansowane podejście i zwracają się do Trybunału o wyjaśnienie tej kwestii.

45. Z kolei Komisja jest zdania, że podejście wypracowane przez Trybunał w wyroku A i S znajduje zastosowanie do okoliczności faktycznych w postępowaniu głównym, ponieważ dziecko osoby ubiegającej się o azyl może złożyć wniosek o łączenie rodziny na podstawie art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 dopiero wówczas, gdy w przedmiocie wniosku o nadanie statusu uchodźcy złożonego przez osobę ubiegającą się o azyl wydano już ostateczną

[25] Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 36, 37). Ponadto Trybunał uznał, że jeżeli data wydania przez właściwy organ lub sąd krajowy rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku o łączenie rodziny byłaby momentem mającym znacznie przy ocenie spełnienia przez dziecko przesłanki małoletniości, to nie można by zapewnić zgodnie z zasadami równego traktowania i pewności prawa identycznego i przewidywalnego traktowania wszystkich wnioskodawców, którzy chronologicznie znajdują się w tej samej sytuacji. Taka wykładnia mogłaby prowadzić do znacznych różnic w rozpatrywaniu wniosków o łączenie rodzin między państwami członkowskimi, a nawet w obrębie jednego i tego samego państwa członkowskiego. Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 42, 43).

[26] Wydaje się, że średni czas rozstrzygania sporów dotyczących łączenia rodzin wynosił w Belgii trzy lata. Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 40).

pozytywną decyzję [27]. Zdaniem Komisji w sprawie takiej jak ta rozpatrywana w postępowaniu głównym niewłaściwe byłoby odniesienie się do daty złożenia wniosku o łączenie rodziny, gdyż byłoby to sprzeczne z celami dyrektywy 2003/86, z wymogami wynikającymi z art. 7 i art. 24 ust. 2 karty oraz z zasadami równego traktowania i pewności prawa.

46. Podzielam pogląd Komisji.

47. Po pierwsze, skoro uznanie statusu uchodźcy jest aktem deklaratoryjnym i skoro uchodźcy przysługuje podmiotowe prawo ubiegania się o status uchodźcy od momentu złożenia przezeń wniosku o nadanie takiego statusu, uważam, że uzależnienie oceny spełnienia przesłanki małoletniości i przysługującego na mocy art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 prawa do łączenia rodziny w szczególności od momentu, w którym właściwy organ krajowy nadał członkowi rodziny rozdzielonej status uchodźcy, podważyłoby skuteczność (effet utile) tego przepisu, cele dyrektywy 2003/86, wymogi wynikające z art. 7 i art. 24 ust. 2 karty oraz zasady równego traktowania i pewności prawa.

48. Po drugie, o ile uwagi rządu włoskiego dotyczące korzystnych warunków przyznanych małoletnim bez opieki [28] w art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86, zgodnie z wykładnią tego przepisu dokonaną przez Trybunał w wyroku A i S, są niewątpliwie słuszne, o tyle nie dostrzega się w nich, że owa dyrektywa przyznaje innym uchodźcom korzystniejsze warunki w odniesieniu do wykonywania prawa do łączenia rodziny, a to w celu uwzględnienia szczególnie trudnej sytuacji, w jakiej się znajdują.

49. Tej kwestii poświęcony jest bowiem cały rozdział dyrektywy 2003/86, mianowicie jej rozdział V zatytułowany „Łączenie rodziny uchodźców” [29]. I tak, z myślą o ułatwieniu łączenia rodzin uchodźców ustanowiono w przepisach rozdziału V dyrektywy 2003/86 szereg istotnych odstępstw od niektórych wymogów mających zastosowanie w innych przypadkach. W tym względzie pragnę nadmienić, że sam art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 znajduje się właśnie w jej rozdziale V.

50. Z korzystnych warunków przyznanych w rozdziale V dyrektywy 2003/86 mogą skorzystać w szczególności członkowie rodziny, o których mowa w art. 4 ust. 1 dyrektywy 2003/86, a zatem między innymi małoletnie dzieci uchodźców [30]. Przykładowo w art. 12 ust. 1 dyrektywy 2003/86 wskazano, że państwa członkowskie nie mogą wymagać od uchodźcy lub członków jego rodziny dostarczenia, w odniesieniu do wniosków dotyczących w szczególności małżonka lub małoletnich dzieci uchodźcy, o których mowa w art. 4 ust. 1 owej dyrektywy, dowodu, iż uchodźca spełnia określone w jej art. 7 ust. 1 wymagania dotyczące zakwaterowania, ubezpieczenia chorobowego oraz stabilnych i regularnych środków [31]. Co więcej, art. 12 ust. 2

[27] Zobacz art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2003/86.

[28] Nie ma większego sensu kwalifikowanie okoliczności faktycznych w niniejszym postępowaniu jako sytuacji „odwrotnej” do sytuacji, która doprowadziła do wydania wyroku z dnia 12 kwietnia 2018 r., A i S (C-550/16, EU:C:2018:248). Artykuł 2 lit. f) oraz, w konsekwencji, art. 10 ust. 3 lit. a) dyrektywy 2003/86 dotyczą bowiem konkretnie małoletnich bez opieki, którzy przebywają na terytorium państw członkowskich, a nie małoletnich bez opieki przebywających w państwach trzecich. Zagwarantowaniu praw między innymi osób należących do tej drugiej kategorii służy art. 4 ust. 1 dyrektywy 2003/86.

[29] Zobacz także motyw 8 dyrektywy 2003/86, który przewiduje, że owa dyrektywa ustanawia korzystniejsze warunki dla wykonywania przez uchodźców ich prawa do łączenia rodziny, a to ze względu na powody, które zmusiły ich do opuszczenia swojego kraju oraz które uniemożliwiają im tam prowadzenie normalnego życia rodzinnego.

[30] Artykuł 10 ust. 2 dyrektywy 2003/86 stanowi jednak, że państwa członkowskie mogą zezwolić na łączenie rodziny w przypadku innych członków rodziny nieokreślonych w art. 4, jeżeli pozostają one na utrzymaniu uchodźcy. Ten przepis ma więc zastosowanie na przykład do osób innych niż małżonek, dzieci lub rodzice uchodźcy.

[31] Niemniej jednak zgodnie z art. 12 ust. 1 akapit trzeci dyrektywy 2003/86 państwa członkowskie mogą wymagać od uchodźcy spełnienia warunków określonych w art. 7 ust. 1, jeżeli wniosek o łączenie rodziny nie zostanie przedłożony w terminie trzech miesięcy od nadania statusu uchodźcy.

dyrektywy 2003/86 stanowi, że – w drodze odstępstwa od art. 8 – państwa członkowskie nie wymagają, aby uchodźca przebywał na ich terytorium przez pewien okres przed połączeniem z członkami rodziny.

51. Wydaje się zatem, że w dyrektywie 2003/86, a w szczególności w jej rozdziale V, brak jest jakiejkolwiek podstawy do ograniczenia wyłącznie do małoletnich uchodźców pozbawionych opieki stosowania toku rozumowania zawartego w wyroku A i S.

52. Po trzecie, niezależnie od tego, że w myśl wyroku État belge przy wykładni i stosowaniu dyrektywy 2003/86 należy się kierować zasadą równości stron i rzetelności postępowania w celu zagwarantowania poszanowania życia rodzinnego zgodnie z art. 7 karty oraz praw dziecka zgodnie z art. 24 ust. 2 karty, na rozwiązanie przyjęte w tej sprawie należy patrzeć przez pryzmat okoliczności faktycznych przedstawionych sądowi odsyłającemu oraz rozumowania zastosowanego przy wypracowywania tego rozwiązania.

53. W tym względzie chciałbym podkreślić, że w wyroku État belge ograniczono się do stwierdzenia, iż ojciec małoletnich dzieci, których ów wyrok dotyczy, jest uchodźcą. W tym wyroku nie wskazano, kiedy wystąpił on o nadanie statusu uchodźcy, ani kiedy został on mu nadany. Co więcej, przedstawione przez Trybunał uzasadnienie oraz sentencja wyroku mają w równym stopniu zastosowanie do dzieci obywateli państw trzecich i do dzieci uchodźców. W związku z tym Trybunał nie dokonał w tym wyroku wykładni żadnego z licznych przepisów dyrektywy 2003/86 przyznających uchodźcom bardziej korzystne warunki ani też nie odwołał się do żadnego z takich przepisów. Wyrok ten nie dotyczy również szczególnej sytuacji lub „próżni prawnej", w jakiej znajdują się uchodźcy pragnący skorzystać z łączenia rodzin [32] w oczekiwaniu na rozpatrzenie ich wniosków o udzielenie azylu.

54. A zatem, zgodnie z art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86, momentem rozstrzygającym przy ocenie spełnienia przez dziecko uchodźcy przesłanki małoletniości w rozumieniu tego przepisu jest data złożenia przez członka rodziny rozdzielonej wniosku o udzielenie azylu [33].

55. Zastosowanie tego podejścia do okoliczności faktycznych w postępowaniu głównym prowadzi do wniosku, że XC i jej ojciec byliby uprawnieni do łączenia rodziny zgodnie z art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 w kwietniu 2016 r., w momencie, w którym ojciec XC złożył wniosek o udzielenie azylu, a to ze względu na wiek XC w tym czasie i na deklaratoryjny charakter uznania jego statusu uchodźcy. W świetle wyroku A i S niezgodne z prawem byłoby ocenianie spełnienia przez XC przesłanki małoletniości na dzień, w którym uznano przysługiwanie jej ojcu statusu uchodźcy, a nie na dzień zaistnienia tego statusu. W przeciwnym razie prawo do łączenia rodzin mogłoby być uzależnione od przypadkowych i nieprzewidywalnych okoliczności, które w całości można by przypisać właściwym organom i sądom krajowym danego państwa członkowskiego, co mogłoby prowadzić do znacznych różnic w rozpatrywaniu wniosków o łączenie rodzin między państwami członkowskimi oraz w obrębie jednego i tego samego państwa członkowskiego [34]. Takie podejście byłoby sprzeczne z art. 7 i art. 24 ust. 2 karty

[32] Wynikającej z art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2003/86.

[33] Z wyroku z dnia 9 września 2021 r., Bundesrepublik Deutschland (Członek rodziny) (C-768/19, EU:C:2021:709, pkt 48–51), jasno wynika, że gdyby ojciec XC wystąpił z nieformalnym wnioskiem o udzielenie ochrony międzynarodowej przed złożeniem wniosku formalnego, momentem rozstrzygającym przy ocenie spełnienia przez XC przesłanki małoletniości byłaby data wystąpienia z tym wcześniejszym wnioskiem.

[34] Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 41).

56. Można również zauważyć, że XC złożyła wniosek o dołączenie do ojca miesiąc po nadaniu mu statusu uchodźcy, a więc na długo przed upływem okresu trzech miesięcy, o którym Trybunał wspomniał w pkt 61 wyroku A i S.

57. W świetle powyższych rozważań uważam, że na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, iż wykładni art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86 należy dokonywać w ten sposób, że dziecko członka rodziny rozdzielonej, któremu nadano status uchodźcy, jest małoletnie w rozumieniu tego przepisu, jeżeli było małoletnie w momencie złożenia przez członka rodziny rozdzielonej wniosku o udzielenie azylu, lecz uzyskało pełnoletniość przed nadaniem temu członkowi statusu uchodźcy, o ile wniosek o łączenie rodziny został złożony w terminie trzech miesięcy od dnia nadania statusu uchodźcy członkowi rodziny rozdzielonej.

B. W przedmiocie pytania drugiego

58. Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający zwraca się o udzielenie wskazówek dotyczących tego, jaką treść ma zawarte w art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 pojęcie „faktyczne […] rodzinne więzi".

59. W dyrektywie 2003/86 nie zdefiniowano tego pojęcia. Artykuł 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 nie odsyła też do prawa państw członkowskich w celu określenia jego znaczenia i zakresu. Mając na uwadze potrzebę jednolitego stosowania prawa Unii oraz zasadę równości, art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 należy nadać w całej Unii autonomiczną i jednolitą wykładnię. Powinno to nastąpić z uwzględnieniem w szczególności kontekstu przepisu i celu zamierzonego przez dane uregulowanie [35].

60. Państwa członkowskie mogą [36] wymagać czegoś więcej aniżeli tylko istnienia związku między rodzicem a dzieckiem. W przeciwnym razie art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 byłby zbędny, gdyż wystarczyłyby zawarte w art. 4 ust. 1 owej dyrektywy postanowienie odnoszące się do „małoletnich dzieci" członka rodziny rozdzielonej. Ponadto skoro w art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 jest mowa o faktycznych więziach małżeńskich lub rodzinnych, to zakres tego przepisu nie jest ograniczony do kwestii małżeństw fikcyjnych, których dotyczy szczególna regulacja przewidziana w art. 16 ust. 2 i 4 dyrektywy 2003/86 [37].

61. Wydaje się, że – analogicznie do art. 16 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2003/86 – państwa członkowskie mogą odrzucić wniosek o łączenie rodziny na podstawie art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2003/86, jeżeli złożono go „wyłącznie w celu" umożliwienia zainteresowanemu dziecku wjazdu lub pobytu w państwie członkowskim i jeżeli brak jest zamiaru utrzymywania

[35] Wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., État belge (Łączenie rodzin – małoletnie dziecko) (C-133/19, C-136/19 i C-137/19, EU:C:2020:577, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo).

[36] W art. 16 ust. 1 posłużono się sformułowaniem „mogą odrzucić wniosek o wjazd lub pobyt w celu łączenia rodziny", co oznacza, że państwa członkowskie mogą się kierować swoim uznaniem przy podejmowaniu decyzji o takim odrzuceniu.

[37] Z kolei w wyroku z dnia 9 września 2021 r., Bundesrepublik Deutschland (Członek rodziny) (C-768/19, EU:C:2021:709, pkt 53–59), który dotyczył w szczególności art. 23 dyrektywy 2011/95 i utrzymania jedności rodziny w odniesieniu do członków rodziny beneficjenta ochrony międzynarodowej, Trybunał potwierdził, że art. 2 lit. j) tiret trzecie dyrektywy 2011/95 w związku z jej art. 23 ust. 2 i art. 7 karty należy interpretować w ten sposób, iż pojęcie „członka rodziny" *nie wymaga* rzeczywistego podjęcia na nowo życia rodzinnego między rodzicem beneficjenta ochrony międzynarodowej a jego dzieckiem.

faktycznych więzi rodzinnych [38]. Artykuł 16 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2003/86 ma zatem moim zdaniem na celu niedopuszczenie do przyznania praw wynikających z tej dyrektywy w przypadku nadużycia lub oszustwa [39].

62. Zgodnie z art. 17 dyrektywy 2003/86, jeżeli państwo członkowskie odrzuca wniosek o łączenie rodziny, to musi dokonać zindywidualizowanego badania sytuacji zainteresowanych członków rodziny, przeprowadzając zrównoważoną, proporcjonalną i racjonalną ocenę wszystkich elementów, które mogą wymagać rozważenia w tym kontekście. Jak wynika z motywu 2 dyrektywy 2003/86, środki dotyczące łączenia rodziny, w tym także środki przewidziane w jej art. 16, muszą być zgodne z prawami podstawowymi, w szczególności z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego zagwarantowanym w art. 7 i art. 24 ust. 2 i 3 karty [40]. Artykuł 18 dyrektywy 2003/86 stanowi również, że członek rodziny rozdzielonej i jego rodzina mają prawo do wniesienia sprzeciwu w przypadku odrzucenia wniosku w sprawie łączenia rodziny.

63. Niezależnie od faktu, że zgodnie z motywem 8 dyrektywy 2003/86 należy zwrócić szczególną uwagę na sytuację uchodźców, a zatem na okoliczność, iż XC i jej ojciec przez długi czas nie mogli prowadzić „normalnego" życia rodzinnego, wydaje mi się, że wymóg, aby te osoby wspólnie zamieszkiwały w jednym gospodarstwie domowym lub mieszkały pod jednym dachem, aby móc skorzystać z łączenia rodzin, byłby niestosowny i nadmierny [41]. Ponadto nie można od nich wymagać, aby wspierali się wzajemnie finansowo, ponieważ mogą nie mieć na to środków materialnych. O ile łączenie rodziny jest „niezbędne w celu umożliwienia życia rodzinnego" [42], o tyle dyrektywa 2003/86 nie narzuca żadnego modelu ani żadnej normy, które określałyby, jak ma zostać ukształtowane takie życie rodzinne, lecz wymaga jedynie, aby było ono „faktyczne". Moim zdaniem należy unikać nazbyt subiektywnego podejścia przy ocenianiu, co stanowi „faktyczną" więź rodzinną lub „normalne" życie rodzinne, a zamiast tego skupić się na celu, który przyświeca art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 i którym jest zapobieganie wykorzystywaniu dyrektywy w celu ułatwienia popełniania nadużyć lub oszustw.

64. W każdym razie jest zupełnie „normalne", że młodzi dorośli nie mieszkają razem z rodzicami i innymi członkami rodziny. W tym względzie uważam, że – mając na uwadze, iż XC oraz jej ojciec prowadzą odrębne życie – okazjonalne odwiedziny i regularne kontakty dowolnego

[38] Przy dokonywaniu tej oceny państwa członkowskie mogą uwzględnić fakt, że więzi rodzinne zostały odnowione dopiero po nadaniu członkowi rodziny rozdzielonej statusu uchodźcy, mimo iż faktycznie było możliwe ich wcześniejsze odnowienie. Zobacz analogicznie art. 16 ust. 2 lit. b) akapit drugi dyrektywy 2003/86.

[39] W art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 można także dostrzec pewną analogię do art. 35 dyrektywy 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniającej rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylającej dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. 2004, L 158, s. 77). Ten drugi przepis, zatytułowany „Nadużycie praw", stanowi, że „[p]aństwa członkowskie mogą przyjąć niezbędne środki w celu odmowy, zniesienia lub wycofania jakiegokolwiek prawa przyznanego niniejszą dyrektywą w przypadku nadużycia praw lub oszustw, na przykład małżeństw fikcyjnych. Wszelkie środki tego typu muszą być proporcjonalne i podlegają zabezpieczeniom proceduralnym przewidzianym w art. 30 i 31". Zabezpieczenia proceduralne, które są wymagane na podstawie art. 30 i 31 dyrektywy 2004/38, znajdują swoje źródło w szeregu praw podstawowych zagwarantowanych w szczególności w karcie, takich jak prawo do dobrej administracji (art. 41) i prawo do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu (art. 47). Przy wykonywaniu przez państwo członkowskie dyrektywy 2003/86, zwłaszcza zaś jej art. 16 ust. 1 lit. b), należy przestrzegać – obok bardziej szczegółowych przepisów zawartych w art. 17 i 18 tej dyrektywy – praw zagwarantowanych w art. 47 karty oraz zasady proporcjonalności. Ponadto o ile art. 41 karty odnosi się w szczególności do instytucji Unii, a nie do państw członkowskich, o tyle prawo do dobrej administracji stanowi zasadę ogólną prawa Unii. W związku z tym, jeżeli w postępowaniu głównym państwo członkowskie wdraża prawo Unii, wymogi wynikające z prawa do dobrej administracji mają zastosowanie w ramach procedury z art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86 – wyrok z dnia 8 maja 2014 r., N. (C-604/12, EU:C:2014:302, pkt 49, 50).

[40] Zobacz analogicznie wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Y.Z. i in. (Oszustwo przy łączeniu rodziny) (C 557/17, EU:C:2019:203, pkt 51–53).

[41] Ani rząd włoski, ani Komisja nie uważają, że wymagane jest wspólne zamieszkiwanie.

[42] Zobacz motyw 4 dyrektywy 2003/86, który przewiduje, że „[ł]ączenie rodziny jest niezbędne w celu umożliwienia życia rodzinnego. Pomaga ono stworzyć stabilność socjokulturową ułatwiającą integrację obywateli państw trzecich w danym państwie członkowskim, a także wspiera spójność gospodarczą i społeczną, będącą podstawowym celem Wspólnoty określonym w traktacie".

rodzaju [43] mogą być wystarczające, aby umożliwić im (ponowne) zbudowanie lub (ponowne) nawiązanie więzi rodzinnych. Intensywność tych odwiedzin lub kontaktów musi być taka, aby pomóc „stworzyć stabilność socjokulturową ułatwiającą integrację obywateli państw trzecich w danym państwie członkowskim” [44].

65. W świetle powyższych rozważań uważam, że na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż sam stosunek prawny łączący dziecko i rodzica nie jest wystarczający na potrzeby ustalenia istnienia faktycznych więzi rodzinnych w rozumieniu art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86. W razie ubiegania się o łączenie rodziny w odniesieniu do małoletniego dziecka, które osiągnęło następnie pełnoletniość, nie jest wymagane, aby członek rodziny rozdzielonej i jego dziecko wspólnie zamieszkiwali w jednym gospodarstwie domowym lub mieszkali pod jednym dachem. Wystarczające są okazjonalne odwiedziny i regularne kontakty dowolnego rodzaju, które umożliwiają im (ponowne) zbudowanie lub (ponowne) nawiązanie więzi rodzinnych.

VI. Wnioski

66. W świetle całości powyższych rozważań proponuję Trybunałowi, by na pytania przedstawione przez Bundesverwaltungsgericht (federalny sąd administracyjny, Niemcy) odpowiedział następująco:

1) Wykładni art. 4 ust. 1 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy Rady 2003/86/WE z dnia 22 września 2003 r. w sprawie prawa do łączenia rodzin należy dokonywać w ten sposób, że dziecko członka rodziny rozdzielonej, któremu nadano status uchodźcy, jest małoletnie w rozumieniu tego przepisu, jeżeli było małoletnie w momencie złożenia przez członka rodziny rozdzielonej wniosku o udzielenie azylu, lecz uzyskało pełnoletniość przed nadaniem temu członkowi statusu uchodźcy, o ile wniosek o łączenie rodziny został złożony w terminie trzech miesięcy od dnia nadania statusu uchodźcy członkowi rodziny rozdzielonej.

2) Sam stosunek prawny łączący dziecko i rodzica nie jest wystarczający na potrzeby ustalenia istnienia faktycznych więzi rodzinnych w rozumieniu art. 16 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2003/86. W razie ubiegania się o łączenie rodziny w odniesieniu do małoletniego dziecka, które osiągnęło następnie pełnoletniość, nie jest wymagane, aby członek rodziny rozdzielonej i jego dziecko wspólnie zamieszkiwali w jednym gospodarstwie domowym lub mieszkali pod jednym dachem. Wystarczające są okazjonalne odwiedziny i regularne kontakty dowolnego rodzaju, które umożliwiają im (ponowne) zbudowanie lub (ponowne) nawiązanie więzi rodzinnych.

[43] Regularność tych odwiedzin lub kontaktów należy oceniać na podstawie istotnych okoliczności dotyczących zainteresowanych osób, takich jak odległość dzieląca ich miejsca zamieszkania, środki finansowe, jakimi dysponują, ich zobowiązania związane z pracą lub nauką, inne zobowiązania rodzinne itp.

[44] Zobacz motyw 4 dyrektywy 2003/86.